

Avskaffandet av ATP

En studie i Socialdemokraternas agerande

Abstract

ATP-reformen på 1960-talet var kärnan och vägvisaren för den socialdemokratiska politiken de nästkommande decennierna. Detta system avvecklades 1998 under en Socialdemokratisk regeringen till förmån för ett mer liberalt pensionssystem. Det första vi visar i uppsatsen är att ett avsteg från klassisk socialdemokratisk politik har gjorts. Resten av uppsatsen ägnas åt att förklara detta avsteg genom att pröva två teorier på fallet. Den första teorin som prövas är ideologisk förändring, där vi försöker förklara avsteget med att Socialdemokraterna har förändrats vilket då skulle förklara Socialdemokraternas agerande. Den andra teorin som prövas är den teknokratiska teorin, med vilken vi försöker förklara agerandet genom att visa att Socialdemokraterna behandlade reformprocessen och beslutet teknokratiskt med en avsaknad av ideologiska inslag.

Nyckelord: Pension, reform, Socialdemokraterna

Antal ord: 9742

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och Frågeställning	1
1.2	Disposition.....	2
1.3	Avgränsningar	2
2.	Del I.....	3
2.1	Metod.....	3
2.2	Material.....	4
2.3	Introduktion - Pensionerna	4
2.4	Klassificering av den Socialdemokratiska idealtypen	5
2.5	Klassificering av den liberala idealtypen.....	6
2.6	Klassificeringsschema av välfärdsstaterna	6
2.7	Det gamla pensionssystemet.....	7
2.8	Det nya pensionssystemet.....	8
2.9	Idealtypsanlys av pensionssystemen.....	9
2.10	Fördjupande diskussion av skillnaderna	10
3.	Del II.....	12
3.1.1	Teori I. Ideologisk förändring	12
3.1.2	Material	13
3.1.3	Metod	13
3.1.4	Resultat av den kvantitativa analysen	15
3.1.5	Stat marknad och kapitalism	16
3.1.6	Individ och kollektiv	16
3.1.7	Värden.....	16
3.1.8	Resultatsammanfattning.....	16
3.1.9	Slutsatser om den kvantitativa analysen.....	17
3.1.10	Kvalitativ analys av materialet	17
3.2.1	Teori II. Teknokratisk teori.....	19
3.2.2	Begreppsdefinitioner.....	20
3.2.3	Material & Operationalisering	20
3.2.4	Metod	21
3.2.5	Resultat	22
3.2.6	Sammanfattande analys av resultatet	25
4.	Slutdiskussion	26
5.	Referensförteckning.....	27
5.1	Primärkällor	27
5.2	Sekundärkällor.....	28
6.	Bilaga - Kodningsinstruktioner	30

1 Inledning

Pensionsfrågan *slank* in på något sätt ifrån finansens sida och vi var skitförbannade över det. För det var så nära en kupp mot oss som man kan tänka sig. De gjorde plötsligt pensionssystemet till ett *kapitalbildningsproblem*. Det var fel på alla sätt och vis. – Anna Hedborg, (s) (Loxbo 2007:83).

Sedan 1932 innehade Socialdemokraterna en obruten regeringsställning ända fram till 1972. Under denna tid upplevde Sverige en ekonomisk högkonjunktur, och Socialdemokraterna hade som mål att förbättra utbildning, sjukvård och att utveckla ett generöst skyddsnät för äldre samt stärka det offentliga samhället som helhet. Reformerna som genomfördes baserades på tanken och visionen om det "starka samhället" som hade utvecklats inom Socialdemokraternas idévärld. Den reform som kom att konkretisera denna filosofi, var ATP-reformen, som kom att skapa stor debatt. När reformen senare genomfördes år 1960, efter en jämn omröstning i riksdagen, kom den att benämnas "Socialdemokraternas kronjuvel" (Möller 2004:155-159).

1984 tillsätter partiet en utredning angående det tidigare ATP-pensionssystemet, den s.k. "kronjuvelen". Utredningen syftade till att undersöka hur man kunde förändra systemet. Anledningen som framfördes till att utredningen tillsattes var att utgifterna i det dåvarande systemet skulle bli för stora när befolkningen nu blev allt äldre (Bäck & Larsson 2008:304). År 1994 antogs förslaget om ett reformerat pensionssystem principiellt av riksdagen, och 1998, efter vissa mindre förändringar antogs förslaget fullskaligt av Socialdemokraterna och de borgerliga partierna; den tidigare kronjuvelen var nu nedmonterad (Sejersted 2005:417). Reformen utsattes för stark kritik inom Socialdemokraterna då kritikerna menade att symbolen för folkhemmet nu var försvunnen (Bäck & Larsson 2008:301).

Varför tog Socialdemokraterna detta beslut, som vissa menade var ett avsteg från tidigare värdegrund?

1.1 Syfte och Frågeställning

Syftet med uppsatsen är att förklara Socialdemokraternas agerande då de reformerade sin tidigare kronjuvel. För att en sådan uppsats skall vara befogad är det nödvändigt att först påvisa att denna reform tycks malplacerad i förhållande till klassisk Socialdemokrati. Frågeställningen formuleras därför på följande vis:

- *Stred pensionsreformen mot Socialdemokraternas värdegrund?*
- *Om så var fallet, varför fattade de ett sådant beslut?*

1.2 Disposition

Uppsatsen är framställd i två huvuddelar. I den första delen påvisar vi hur det äldre pensionssystemet var uppbyggt i enlighet med klassisk Socialdemokratisk politik medan den nyare reformen inte var det. Andra delen av uppsatsen prövar två olika teorier, vilka syftar till att förklara varför Socialdemokraterna reformerade pensionssystemet.

Eftersom uppsatsen är ovanligt utformad lämpar sig inte en klassisk mall med den ordningsföljd som är vanlig för uppsatser normalt sätt. Den första delen som är rent deskriptiv saknar helt ett teoriavsnitt. Detta är beroende av det faktum att avsnittets syfte enbart är att beskriva skillnaderna med en lämplig metod. Den första delen är således menad att endast ge en förståelse av skillnaderna snarare än att förklara orsakerna till dessa. Eftersom del två består av två teorier som prövas med helt åtskilda metoder, på olika material, fann vi det lämpligast att placera teori- och metodavsnittet, närliggande textmassan där teorierna prövas. Vår uppfattning är att ett enskilt teori-, metod- och materialavsnitt för alla delarna i uppsatsen hade uppfattats förvillande för läsaren. Av detta skäl beskrivs därför, i samtliga avsnitt av uppsatsen, förfarandet inledningsvis; för att sedan åtföljas av själva studierna.

1.3 Avgränsningar

Vi har valt att studera den bild Socialdemokraterna ger av sig själva. Yttre faktorer, som andra aktörers inflytande och påverkan på Socialdemokraterna, berörs inte i denna studie. Det är den officiella bilden av Socialdemokraterna vi granskar, och deras parlamentariska företrädares problemuppfattning och syn vi vill studera. Vår avgränsning påverkar materialvalet och utfallet av studien, då det är främst primärmaterial som Socialdemokraterna själva producerat vi använder oss av i den teoriprovande delen.

2. Del I

I första delen ämnar vi kontrastera det gamla samt det nya pensionssystemet mot varandra. Detta görs genom att kategorisera de båda pensionssystemen ideologiskt. Vårt mål i denna del är att visa att det gamla pensionssystemet var en produkt av klassisk Socialdemokratisk politik medan det nya systemet inte är det.

2.1 Metod

I den första delen som avser att visa att Socialdemokraterna har agerat divergerande från deras klassiska välfärdspolitik blir det naturligt att även klassificera vad som är centralt för deras välfärdsmodell. För att genomföra detta kommer vi att använda en idéanalytisk metod. En idéanalys kan ha tre olika syften då analysen genomförs; dessa är beskrivande, förklarande och ställningstagande (Bergström & Boréus 2005: 155).

I vårt fall har vi utgångspunkterna beskrivande och förklarande. Den inriktning som vi uppfattade som lämpligast för vårt syfte är den funktionella idéanalysen. Denna inriktning lämpar sig för att göra beskrivande idéanalyser och för att förklara idéernas ursprung (Bergström & Boréus 2005:156). Detta tjänar vårt syfte väl då en klassificering av de Socialdemokratiska välfärdsidéerna kan sägas rymmas inom denna inriktning.

Det analysverktyg inom idéanalysmetoden som vi finner lämpligast för vårt syfte är idealtypsmetoden. Denna metod används inte för att fullständigt beskriva verkligheten utan fungerar snarare som ett analytiskt instrument för att renodla vissa drag av idéerna (Bergström & Boréus 2005:159). Ett sätt att genomföra detta är att välja idéer som är relevanta för frågan: "t.ex. synen på individuella rättigheter, jämlikhet, frihet, effektiviteten i marknadsstyrning respektive mer av statlig styrning av ekonomin." (Bergström & Boréus 2005:160). Genom att göra detta kan forskaren sortera utsagor från texter, i vårt fall karaktäristiska drag hos pensionssystemen, i något av facken av idealtyper (ibid.). Dessa utsagor studeras genom noggrann kvalitativ genomläsning av publikationer som rör ämnet där vi kontinuerligt ställer frågor till texten. Med denna metod hoppas vi kunna visa att Socialdemokraterna genomfört en pensionsreform som inte är typisk för den idealtyp vi klassificerar.

2.2 Material

Vi kommer i huvudsak att använda oss av sekundärkällor både när vi beskriver Socialdemokratisk politik men även när vi beskriver pensionssystemen. Detta val är en avvägning i text- och tidsrymd då vi tror att ett försök att klassificera den Socialdemokratiska politiken, genom att titta på alla reformer, partiprogram och valmanifest, hade varit alltför tidskrävande och fått för stort utrymme i uppsatsen. Vi gör därmed ett visst avkall på tillförlitligheten, men har vid val av källor varit noggranna att, i den mån det varit möjligt, välja erkända forskares publikationer.

I denna del kommer vi inte att föra någon längre diskussion angående reliabiliteten av vår forskning. Vi vill ändå framhålla att det finns ett visst validitets- och reliabilitetsproblem som är värt att uppmärksamma. Problemet bottnar i att andra forskare, vid ett användande av denna metod, hade kunnat dra något annorlunda slutsatser om vad som är karaktäristiskt för Socialdemokratisk politik. Detta hade troligtvis berott på ett annat val av källor, vilka potentiellt hade förmedlat en annorlunda syn än den vi har uttrönt. Vi vill dock markera att vi har försökt stärka trovärdigheten genom att dels vända oss till ett ganska stort antal oberoende källor, och dels, i den viktigaste delen av klassificeringen, främst använt Esping-Andersens erkänt goda klassificering av den Socialdemokratiska välfärdsstaten. Därmed menar vi att reliabiliteten för detta avsnitt ändå är tillfredsställande.

2.3 Introduktion - Pensionerna

Vårt främsta syfte med denna undersökning är att tydliggöra och konstruera de idémässiga grunder som pensionssystemen vilar på. Vi kan här identifiera en distinktion mellan två olika synsätt på pensionsreformerna; en mer principiell närmast ideologisk syn samt en teknisk med ekonomiska förtecken (Loxbo 2007:83). Vi kommer inte att åta oss att göra den rent ekonomiska och tekniska beskrivningen av de båda systemen. Detta beror på att en meningsfull sådan kräver stort utrymme, och dessutom går utanför vårt syfte med studien. För en ingående beskrivning av systemens rent ekonomiska och tekniska utformning hänvisar vi till annan forskning.¹ Vi kommer nu att undersöka den ideologiska aspekten. Med den ideologiska aspekten menar vi de värden och dessa värdenas implikationer som kan förknippas med systemen. Med värden menar vi exempelvis; solidaritet, frihet, rättvisa, kollektivism och individualism, i vår kontext ska vi försöka se hur dessa olika värden kan utmejslas ur de båda pensionssystemen.

¹ Artikeln "*The Swedish Experience with Pension Reform*" (2006), skriven av Annika Sundén i *Oxford Review of Economic Policy* vol 22 återger en utförlig presentation över det nya samt det gamla pensionssystemets ekonomiska aspekter och innebörder. Artikelnen behandlar det nya systemets olika delar och förklarar dess ekonomiska funktion.

2.4 Klassificering av den Socialdemokratiska idealtypen

I detta avsnitt försöker vi klassificera den Socialdemokratiska politiken i en idealtyp genom att kombinera centrala delar av ideologin från relevant litteratur med Esping-Andersens idealtypskategorisering av välfärdsstaten. Genom detta förfarande hoppas vi kunna ge en klar och riktig bild av den Socialdemokratiska idealtypen. Esping-Andersen klassificerar tre olika idealtyper av välfärdsmodeller. Dessa är den Socialdemokratiska, den liberala och den konservativa välfärdsstaten (Esping-Andersen 1990:26f). De har alla utvecklats utifrån skilda idéer, med tonvikt på skiftande värden. Den svenska modellen definieras av författaren som ”Socialdemokratisk” (Esping-Andersen 1990:27f).

Skälet till att inkludera Esping-Andersens idealtypskategorisering för att ge en tydlig bild av den Socialdemokratiska ideologin är att den svenska välfärdsstaten i Esping-Andersens klassificering är präglad av de Socialdemokratiska idéerna, och därmed passar utmärkt för att beskriva dessa. Det finns dock aspekter som behöver kompletteras och det är av detta skäl vi inte enbart vill använda hans rena klassificering.

Tonvikten i Esping-Andersens idealtyp ligger på värden som solidaritet, rättvisa och jämlikhet. Dessa uttrycks av Esping-Andersen då han beskriver välfärdstankarna genom att bland annat peka på hur modellen inte förlitar sig på marknadslösningar när det gäller den socialpolitiska delen. Det är detta Esping-Andersens kallar "de-commodification". Detta är en central aspekt, tillsammans med ett vanligt förekommande av sociala reformer i den Socialdemokratiska välfärdsstaten (Esping-Andersen 1990:27,37). Detta innebär att t.ex. sjukförsäkringar, pensioner och arbetslöshet behandlas som sociala rättigheter vilka löses genom stora offentliga insatser som är tänkta att vara till gagn för alla medborgares välfärd, en slags trygghetspolitik där ingen lämnas därhän.

Vidare menar författaren att idealtypen föreskriver en jämlikhet av högsta standard, snarare än en modell med målet att alla enbart ska få hjälp med de mest fundamentala behoven (ibid.). Dessa tankar implicerar att alla skall kunna åtnjuta samma typ av förmåner och rättigheter oavsett status, inkomst eller arbete. Gradskillnader kan förekomma men kontentan är att modellen i viss mån stänger ute marknadskrafterna och söker skapa en universalistisk solidaritet gentemot välfärdsstaten: ”All benefit; all are dependent; and all will presumably feel obliged to pay.” (Esping-Andersen 1990:28).

Denna beskrivning är i enlighet med tankarna som återfinns vid introduktionen av folkhemmet, som är centralt för socialdemokratin, där det centrala som lyfts fram är strävan efter jämlikhet (Möller 2005:92f jfr Sejersted 2005:165). Denna politik preciserades ytterligare av Axel Hadenius som valde att benämna den generös institutionalism. En politik som karaktäriseras av en stor offentlig sektor där de offentliga insatserna för välfärden hos medborgarna har en generös nivå och riktar sig till hela befolkningen. Således skulle alla omfattas av en högkvalitativ social service, inte enbart ett sista skyddsnät (Svensson 1994:13).

Avslutningsvis klassificerar Esping-Andersen idealtypen som en där medborgarna, genom staten, solidariskt tar ett direkt ansvar för barn, de gamla och

de hjälplösa (Esping-Andersen 1990:28). Detta implicerar en välfärdsstat som är starkt präglad av kollektivistiskt tänkande.

2.5 Klassificering av den liberala idealtypen

Skälet till att vi endast kommer att presentera den liberala välfärdsstaten och inte den konservativa är att vi enbart har användning för den liberala då vi uppmärksammar skillnaderna mellan pensionssystemen. Detta stycke får även avsevärt mycket mindre utrymme av det enkla skäl att vi främst är intresserade av kategoriseringen av Socialdemokraternas politik. Skälet till att ändå inkludera den liberala är att visa att den nya reformen hamnar utanför ramarna av det som är typiskt för denna politik.

Den liberala välfärdsstaten fungerar huvudsakligen som ett sista skyddsnät där välfärdspolitiken utmynnar i mindre satsningar på socialpolitiken än i den Socialdemokratiska (Esping-Andersen 1990:26).

I den liberala välfärdsstaten ses inte välfärdsinsatser i samma utsträckning som något som alla har rätt till. Istället är det betydligt hårdare behovsprövande regler för vem som bör bli ersatt och kompensationen och fördelarna är dessutom för dem som klarar kraven betydligt blygsammare (ibid.). I den liberala välfärdsstaten uppmuntras dessutom marknadsinflytande i betydligt högre utsträckning än i den Socialdemokratiska. Antingen förespråkas marknaden helt sköta välfärdspolitiken genom försäkringar och liknande eller genom att passivt garantera ett minimum och låta marknaden sköta resten (Esping-Andersen 1990:26-27)

Slutligen kan man utifrån de huvudsakliga karakteristika som presenterats dra en övergripande slutsats om att den liberala välfärdsstaten kännetecknas av att i hög utsträckning vara individualistisk. Med detta menas att det i en betydligt högre utsträckning än i den Socialdemokratiska finns en idé om att medborgarna bör sköta sig själva och sin välfärd genom de val som de väljer att göra. Det är inte i första hand statens uppgift att garantera alla en generös socialpolitik som finansieras kollektivt genom skatter, utan var och en har i större mån ett eget ansvar.

2.6 Klassificeringsschema av välfärdsstaterna

Socialdemokratiska välfärdsstaten	Liberala välfärdsstaten
Socialdemokratiska Välfärdsstaten: (Esping-Andersens klassificering) <ul style="list-style-type: none">• Lika ersättning till alla medborgare (universell)• Jämlikhet av hög standard (ej endast sista skyddsnät)• Marknadsoberoende/Reglerad marknad• Kollektivistisk	Liberala välfärdsstaten: (Esping-Andersens klassificering) <ul style="list-style-type: none">• Marknadsanpassad• Ett sista skyddsnät• Behovsprövande åtgärder (ej universella)• Individualistisk

Figur 1: Källa för välfärdsklassificeringen: (Esping-Andersen 1990:26f)

2.7 Det gamla pensionssystemet

Detta pensionssystem kom att bli väldigt centralt och omtalat i svensk politik och har kallats för århundradets pensionsreform (Bäck & Larsson 2008:303f), Socialdemokraternas kronjuvel (ibid.), kronan på verket (Sejersted 2005:263ff) och juvelen i kronan (Lundberg 2003). Syftet med att genomföra reformen var för Socialdemokraterna att ge arbetarna vad tjänstemännen redan hade (Bäck & Larsson 2008:303), detta kan förstås som någon form av jämlikhetstanke i systemet. Hela systemet var utformat som ett obligatorium för alla medborgare och något alla omfattades av, det var således inte frivilligt huruvida man ville bidra eller ej (Lundberg 2003:36). Detta var något som högern motsatte sig (Möller 2004:162).

ATP-systemet var ett inkomstberoende tillägg som adderades till den gamla folkpensionen där finansieringen skulle lösas genom arbetsgivaravgifter. Pensionens storlek skulle avgöras på basis av de 15 bästa inkomstären och var utöver det även inflationsskyddad (Bäck & Larsson 2008:304). Tanken bakom ett inflationsskydd kan i en Socialdemokratisk kontext förstås som en önskan om Socialdemokratisk rättvisa, där alla pensionärer skulle få möjlighet till samma ersättning. Ingen generations pensionärer skulle kunna bli fattig på grund av t.ex. en ekonomisk depression. Detta innebar att pensionärerna på förhand visste exakt vilka pensionsbelopp som skulle bli utbetalda. Systemet innebar vissa risker för staten i den bemärkelsen att demografiska förändringar, till exempel en generell och potentiellt ökad medellivslängd, med nödvändighet skulle komma att bekostas av staten (Bäck & Larsson 2008:304). Denna tanke är även den central för idealtypen av Socialdemokraterna som vi beskrivit, där staten fungerar som ett skyddsnet även då marknaden får problem.

Systemet var dessutom utformat så att kostnaderna för de pensionerade kom att bäras av de yrkesverksamma vid samma tidpunkt (Bäck & Larsson 2008:304). Även denna faktor i pensionssystemet är väldigt central och kan motiveras och förstås i den Socialdemokratiska kontexten som tankar om solidaritet. Att solidaritetstanken fanns bakom det gamla systemet tycks given, det finns dessutom stöd inifrån Socialdemokraterna för denna tolkning i form av ett uttalande av en gammal partiledare:

Visst är jag demokratisk socialist, som Branting när han genomförde rösträtten, som Erlander när han byggde ut den sociala tryggheten och ATP. Det handlar om solidaritet och omtanke människor emellan. – Olof Palme (Lundberg 2003:35).

För Socialdemokraterna var ett mål med detta system att garantera en frihetskänsla för medborgarna, man ville eliminera oro för nöd och umbäranden (Möller 2004:160). Denna tanke kan knytas till det positiva frihetstänkandet hos Socialdemokraterna där frihetsvärdet grundar sig i möjligheten till självbestämmande genom tillgång till resurser. Implikationerna av detta var ett eliminerande av den frihetskränkande otrygghetskänslan hos medborgarna som då fanns av materiell karaktär (ibid.).

Var det gamla pensionssystemet rättvist i en Socialdemokratisk kontext? När man tittar på pensionssystemets principiella konsekvenser gällande tilläggspensionen, är det i första hand inte rättvisa i termer av rättvisa utfall det är frågan, utan snarare handlar det om rättvisa villkor eller möjligheter (Svensson 1994:213). Alla skulle dock garanteras en trygghet, men det var inte ett fullkomligt renodlat resursomfördelande system med ett fullständigt jämlikt utfall. Även om systemet i viss mån ser till att gradskillnaderna i ersättning inte blir stora mellan tjänstemännen och arbetarna, så var reformen ändå i första hand en garanti för rättvisa i termer av lika rätt till inkomstrygghet (Svensson 1994:217), snarare än en rättvisereform i termer av lika ersättning.

Det är på det hela taget kanske inte så svårt att förstå varför detta pensionssystem kom att bli så talande för den Socialdemokratiska politiken, då många av de mest centrala Socialdemokratiska värdena kunde urskiljas i utformningen av systemet. Reformen kan enligt Möller ses som en beröring utav fundamentet av hela partiets välfärdspolitik (Möller 2004:161).

2.8 Det nya pensionssystemet

Pensionsreformen är embart intressant ur ett mer värdeanalytiskt perspektiv, då vår intention är att kontrastera de båda pensionssystemen mot varandra. I detta stycke förtydligar vi vad som symboliserade den nya pensionen.

Även om det kan tyckas som om inget av väsentlighet har förändrats vid en översiktlig granskning av det nya systemet har innehållet inneburit betydande förändringar (Belfrage & Ryner 2009:263). Den första faktorn som är viktig att nämna är att det nya systemet är beroende av marknaden. Det tidigare systemet var inflationsskyddat, men detta togs bort i det nya. Den praktiska konsekvensen av detta blir att möjligheten till att förutse beloppet på sin pension omintegörs, och istället blir beroende av den aktuella marknaden (Sejersted 2005:416).

I det nuvarande systemet baseras pensionen på en samlad livsinkomst, och inte på de mest inkomstbringande åren. Förändringarna genomfördes för att öka människornas villighet till att arbeta under en längre tid, då trenden under de senare decennierna varit att medborgare gått i pension tidigare än vid 65 års ålder (Bäck & Larsson 2008:305). Även en mer individuell prägel sattes på det nya systemet, via premiepensionsdelen, där individen själv får möjlighet till att placera en del av det allmänna beloppet i fonder. För att få legitimitet för dessa mer individuella marknadsanpassningar användes LO som informationsorgan för att informera sina medlemmar om de nya investeringsmöjligheterna. Deras betydelse för att skapa en ny, mer individuell massinvesteringskultur i Sverige var av stor betydelse (Belfrage & Ryner 2009:280). Ett annat uttalat mål var att öka incitamentet för privatsparande hos de svenska inkomstagarna, ett incitament som inte funnits i samma utsträckning i det tidigare systemet (Loxbo 2007:82).

Den nya reformen är baserad på en liberal rättvisesyn (Sejersted 2005:416). Detta innebär att rättvisan baseras på de procedurer och principer som ligger till grund för fördelningen av pensionerna, och inte beloppet på utbetalningen (Lundberg 2003:199).

2.9 Idealtypsanalys av pensionssystemen

I vår avslutande del ämnar vi kontrastera de båda pensionssystemen mot varandra, det är här vi tydliggör och försöker visa de ideologiska skillnaderna.

Först och främst skall vi klargöra att det i en komparation av det nya och det gamla systemet framgår att det inte alltid handlar om svart och vitt. I vissa fall finns det punkter som klart tydliggör en betoning av vissa värden till förmån för andra, där de klassiskt Socialdemokratiska är dominerande i den tidigare och mer ekonomiska och liberala värden är dominerande i den nyare. Viktigt är dock att anmärka att det i vissa avseenden inte råder någon skillnad, och att det i vissa fall handlar främst om gradskillnader. Med detta vill vi säga att det nya systemet inte är rent liberalt, och det gamla inte är rent Socialdemokratiskt. Det viktiga är dock att inse att det i en betydande mening finns skillnader som är så avgörande att vår ursprungliga frågeställning är värd att undersökas. Det är dessa betydande skillnaderna mellan systemen vi skall identifiera i denna del. Vi kommer huvudsakligen att utgå från Esping-Andersens idealtyper då vi placerar i systemen i olika fack och hävdar att det gamla systemet var en produkt av den "Socialdemokratiska välfärdsstaten", och det nya verkar tydligare kunna identifieras i den "Liberala Välfärdsstaten". Givetvis krävs en viss diskussion angående reliabiliteten vid liknande klassificeringar. Pensionssystemen som sådana är komplexa skapelser, med en mängd ekonomiska och tekniska detaljer, som inte alltid gör sig tillämpliga för en ideologisk klassificering. Däremot, menar vi att de grundläggande aspekterna av systemen går att användas för att erhålla en klassificering som tydliggör de ideologiska skillnaderna mellan dem. Vi har även skapat några enkla tabeller, för att tydliggöra klassificeringen för läsaren. Komparationen är menad att skapa en ideologisk kontrast, som sedan står till grund för frågeställning; varför vänder sig Socialdemokraterna mot sin egen ideologi?

<p>Socialdemokratiska Välfärdsstaten: (Esping-Andersens klassificering)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lika ersättning till alla medborgare (universell) • Jämlikhet av hög standard (ej endast sista skyddsnet) • Marknadsberoende/Reglerad marknad • Kollektivistisk 	<p>Liberala välfärdsstaten: (Esping-Andersens klassificering)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Marknadsanpassad • Ett sista skyddsnet • Behovsprövande åtgärder (ej universella) • Individualistisk
<p>Det gamla pensionssystemet (ATP-pensionen):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skyddat mot inflation (Marknadsberoende) • Universell folkpension (ej behovsprövande) • Trygghet mot standardsänkning • Kollektivt sparande (Solidariskt) 	<p>Det nya pensionssystemet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ej skyddat mot inflation (marknadsberoende) • Garantipension (behovsprövad) • Ej trygghet mot standardsänkning • Individuellt sparande (individualistiskt)

Figur 2: Modellen klassificerar det gamla samt det nya pensionssystemet efter Esping-Andersens idealtyper av välfärdsstater.

Källa för välfärdsklassificeringen: (Esping-Andersen 1990:26f)

Källa för skillnaderna mellan systemen: (Lundberg 2003:200f, Bäck & Larsson 2008:299f, Belfrage & Ryner 2009:265, Kruse 2009:127).

2.10 Fördjupande diskussion av skillnaderna

Den stora förändringen med det nya pensionssystemet är den förändrade jämlikhetstanken. I det gamla pensionssystemet baserades jämlikheten i högre utsträckning på den Socialdemokratiska rättvisetanken om lika resultat. Det nya systemet innebar en ideologisk förskjutning till en liberal processrättvisa. Detta innebär att jämlikheten finns i den beredande processen, i denna kontext; alla människors möjlighet till att tjäna pengar under sitt yrkesverksamma liv. I det tidigare systemet fanns rättvisan i resultatet, då systemet var konstruerat för att säkra medborgarnas standard vid pensionen (Lundberg 2003:199). Enligt filosofen Rawls kan en distinktion göras mellan imperfekt procedurrättvisa och perfekt procedurrättvisa. Det senare syftar på den resultaträttvisa det gamla pensionssystemet garanterade, att utfallet av pensionen var garanterat. Det tidigare syftar på den processrättvisa som det nya systemet innebär; att rättvisan finns i förutsättningarna; det vill säga att alla har chansen till att arbeta ihop pengar till sin pension, men inga fullkomliga garantier finns för utfallet (Reinkainen 2009:55).

ATP-systemet såg standardsäkerheten som en social rättighet och en självklar trygghet, en hög standard skulle garanteras av staten. Denna sociala rättighet försvinner i det nya systemet, där det istället är individens ensak att ha arbetat tillräckligt många timmar under sin levnadstid, och placerat besparingarna väl för att behålla sin levnadsstandard. Förhoppningen är att detta ska vara ett incitament för individen att arbeta mer och längre. Universalitetstanken förändrades därmed; det viktiga var inte att pensionärerna fick lika pension under pensionen, utan att de hade en likvärdig chans under arbetslivet att införskaffa en pensionsgrundande inkomst. Denna värdeförskjutning innebar att solidaritetstanken mellan generationerna och tanken om sociala rättigheter tonades ned och istället uppmuntrades individuell jämlikhet och individuella incitament (Lundberg 2003:293). Den individuella inriktningen är tydligt färgad av den liberala idétraditionen, vilken betraktar individen som den primära enheten i samhället, samt innehar en negativ inställning till kollektiva lösningar (Larsson 2007:33).

Den individualistiska inriktningen skapade en ny diskurs angående synen på risktagande och relationen mellan medborgare och marknad, det Socialdemokratiska fackförbundet LO genomförde kampanjer för att vinna legitimitet åt detta nya synsätt som ett led i detta (Belfrage & Ryner 2009:19). Under valkampanjen 1998 presenterade Socialdemokraterna det nya pensionssystemet som en seger för kollektivet och att lösningen var en knäpp på näsan för dem som förespråkade individuella lösningar. Karaktäristiskt är, måhända, att de inte presenterade en jämförelse mellan systemen, eller utvecklade argumentationen närmre (Loxbo 2007:157f).

Som vi tidigare klargjort så saknar det nya pensionssystemet ett inflationsskydd till skillnad från det gamla, inflationsskyddet infördes med den Socialdemokratiska rättvisapproachen där alla skulle ha rätt till en grundtrygghet vid pensionen. I det nya systemet gör man här ett tydligt avsteg från dessa tankar och värden och istället accepteras en mer klassiskt liberal och kostnadseffektiv approach där marknadens konjunkturen påverkar ersättningen. Detta innebär en

värdeförändring, då det tidigare pensionssystemet i hög utsträckning var baserat på positiva frihetstankar där den ekonomiska tryggheten var en rättighet (Liedman 2008:203, Larsson 2007:91). En förändring till ett system med större fokus på de negativa rättigheterna, där man finansierar sin egen pension och får bekosta konsekvenserna själv om man inte lyckas med pensionssparandet (Näsström 2009:82–83). Även om pensionssystemets förändring inte innebar denna totala förändring angående frihetssynen, präglas det nya systemet mer av den negativa frihetssynen än vad det gamla gjorde.

Med följande utgångspunkt ämnar vi gå vidare med arbetet; varför stödde Socialdemokraterna ett beslut som i viss mån stred mot deras ursprungliga välfärds- och folkhemstankar på vilka det gamla systemet baserades? Frågan blir än mer intressant i skenet av att Socialdemokraterna verkar ha blundat för förändringarna, och istället sett det nya systemet som en vinst för deras ideologi.

3. Del II

I denna del av uppsatsen kommer vi att pröva två teorier för att försöka förklara varför Socialdemokraterna stödde reformeringen av pensionssystemet.

3.1.1 Teori I. Ideologisk förändring

Detta avsnitt av del två i uppsatsen syftar till att pröva teorin ideologisk förändring. Målet är att visa att Socialdemokraterna har förflyttat sig ideologiskt åt höger vilket skulle förklara varför den nya pensionsreformen var möjlig. Detta skulle innebära att partiet inte har kompromissat ideologiskt, utan snarare att de har agerat i enlighet med deras politik men att denna är förändrad.

Socialdemokraterna genomförde 1960 en pensionsreform som kallades juvelen i kronan. Namnet uppstod för att reformen symboliserade den Socialdemokratiska ideologin; en generös universell välfärdstanke genomsyrade systemet. Den nya pensionsreformen vilken antogs 1998 fick intern kritik inom Socialdemokraterna för att man nu nedmonterade kronjuvelen (Bäck & Larsson 2008:301). Denna teori behandlar frågan utifrån synsättet att Socialdemokraternas agerande kan förklaras med att de bytt ideologisk riktning. Om 1960 pensionsreform var en symbol för den tidens Socialdemokrati, kanske även den nya är en avspiegling av socialdemokratiens nya ideologiska hem.

Hypotesen som ska prövas är att Socialdemokraterna har förflyttats åt höger. Denna ideologiförflyttning kan då förklara varför de monterade ned kronjuvelen. Den nya pensionsreformen är byggd på mer liberala principer, med marknadsanpassning, individuellt sparande, faktorer som traditionellt förknippas med högerpolitik; innebär detta att Socialdemokraterna gått åt höger?

Valet av teori grundar sig i vår förförståelse att en högervåg påverkat politiken de senaste decennierna. Detta har främst synliggjorts genom det liberalt inspirerade new public management tänkandet. Ett tänkande som resulterat i flera övergripande reformer av hela förvaltningssystem i många länder (Pollitt & Bouckaert 2004:98). Lundquist identifierar denna högerströmning som "ekonomismen" (Lundquist 1998:10) och även Premfors behandlar denna högervåg närmre (Premfors 2009:343, 289-291).

Vi ska nu pröva om dessa influenser även influerat den svenska Socialdemokratin. För att teorin om ideologisk förändring ska inneha någon förklaringskraft bör följande hypotes uppfyllas:

H: Socialdemokraterna har närmat sig en liberal värdegrund.

3.1.2 Material

Det är endast relevant att studera åren fram till reformen eftersom de potentiella förändringar som skett senare omöjligen har påverkat politiken i pensionsreformen. Vi har valt att studera följande års partiprogram; 1944, 1960, 1975 och 1990. Dessa program anser vi kommer att ge en tydlig bild över Socialdemokraternas politik de senaste decennierna.

Vi har valt att avgränsa materialet till partiprogrammen. Partiprogrammen är givande materialval för vårt syfte, eftersom de tydligt uttrycker de idéer och förslag som Socialdemokraterna haft vid respektive tidpunkter. Ett annat alternativ som övervägdes var att studera valmanifest då dessa hade tjänat samma syfte, men vi lyckades inte få tillgång till dem inom rimlig tidsram för uppsatsen. Detta uppfattas inte som ett problem av oss, då textmassan i partiprogrammen är förhållandevis stor, samt att tidsbegränsningen troligtvis hade omöjliggjort att studera mer material.

De olika årens partiprogram varierar längdmässigt. Detta medför att antalet analysenheter skiftar, varför vi väljer att dra slutsatser utifrån förekomsten av idéer i procent, istället för antal.

3.1.3 Metod

Vi använder en kvantitativ innehållsanalytisk metod med kvalitativa inslag. Fördelen med metoden är även dess nackdel. Med en kvantitativ metod uppkommer risken att kontexten försummas och att resultatet blir otillförlitligt. Då tidsrymden för arbetet omöjliggör en analys av ett större textomfång, blir en räkning av vissa ords frekvenser närmast meningslös. Därför har vi valt att räkna och systematisera idéer istället för enskilda ord. Dessa idésystematiseringar kallas för kodningsenheter (Bergström & Boréus 2005:49), medan de varierande egenskaperna hos dessa kallas för kodningsvariabler (Bergström & Boréus 2005:50). Fördelen med att systematisera idéer är att kontexten beaktas, det vill säga att studien även antar kvalitativa inslag (Bergström & Boréus 2005:44). Det kvalitativa förhållningssättet kombinerat med det kvantitativa, tror vi, resulterar i en tillförlitlig bild över en ideologisk förändring inom Socialdemokraterna.

Vissa generella problem följer med metoden. För att undvika problematiken kring att rättfärdiga utformandet av kodningsschemat, har vi valt att utgå från ett gediget kodningsschema, utformat av Kristina Boréus (1994:362ff), som sammanställts för att studera ideologisk förändring. Vi har i enstaka fall gjort tillägg i kodningsschemat för att det ska passa materialet. Detta är något man alltid måste göra vid användning av denna metod (Bergström & Boréus 2005:49).

När det gäller materialet forskaren analyserar kan detta behandlas på flera olika sätt (Bergström & Boréus 2005:50). En möjlighet är att behandla stycken som analysenheter, då försöker man utröna vilka kodningsvariabler som återfinns i innehållet av stycket. I de allmänna grundsatserna i partiprogrammen kommer vi att behandla hela stycken som analysenheter. Ett annat alternativ är att studera enskilda meningar, uttalanden, förslag eller påståenden som analysenheter. Detta

sätt kommer vi att använda när vi studerar de konkreta förslag och ställningstaganden som återfinns i slutet av varje partiprogram.

Idéhistorikern Quentin Skinner identifierar några olika valmöjligheter då man skall förstå eller tolka en text på ovan beskrivna sätt (Esaiasson m fl 2007:250). Vi kommer att välja alternativet att uttolka vad avsändaren, i detta fall Socialdemokraterna, vill mena med texten.

Vid tolkningsarbete av texter kan man studera textens manifesta och/eller latent budskap (Esaiasson m fl 2007:250). I vårt material bestående av partiprogram är ofta budskapen tydliga och manifesta. I vissa fall är det dock mer latent budskap vilka kräver ett betydligt större tolkningsarbete. Vi ser inga problem med att kombinera dessa perspektiv.

Efter all bearbetning som har gjorts för att tolka texten i det kvantitativa arbetet, uppmärksammades vissa passager i texten som var givande. Dessa behandlas kort i en avslutande, kvalitativt analyserande del.

Validiteten kan förloras vid en kvantitativ systematisering då denna sätter reliabiliteten före validiteten (Bergström & Boréus 2005:78). För att erhålla en god validitet, och verkligen söka efter svaret på det fenomen som efterfrågas ställs höga krav på analysredskapet. Det första problemet är att språket förändras. Innebörden av vissa begrepp kan därför med tiden i viss mån förändras (Bergström & Boréus 2005:81f). Det andra problemet är att partiprogrammen inte alltid ger uttryck för, eller tydliggör, samtliga åsikter. Detta beror på att partiprogrammen i viss mån är färgade av retoriska inslag. Detta till trots så menar vi, förutsatt att vi kan påvisa en trendförändring i förekomsten och användningen av kodningsenheterna i partiprogrammen, att man med rätta också kan sluta sig till att en förändring i någon mån har ägt rum.

Varje forskare besitter en förförståelse och subjektivitet som färgar resultatet och sökandet. I vårt arbete blir denna aspekt särdeles kritisk vid tolkningen av idéerna. Även om valet av ett gediget analysredskap förminskar riskerna med en alltför godtycklig kategorisering, och därmed förstärker intersubjektiviteten, finns risken att vår indelning i vissa fall bestäms av våra värderingar.

Tolkningsproblematiken är ständigt närvarande, och då vi placerar en idé i en viss kategori, kanske andra skulle ha placerat den i en annan. För att undkomma detta och förstärka reliabiliteten har vi genomfört dubbelkodning, vilket man gör för att stärka intrasubjektiviteten (Bergström & Boréus 2005:50). Vi har även utnyttjat att vi är två uppsatsskrivare och kodat varandras texter för att sedan jämföra resultatet och på så sätt stärka intersubjektiviteten (Bergström & Boréus 2005:51).

Med detta förfarande är vår förhoppning att reliabiliteten stärks, och att inslaget av subjektivitet inte omöjliggör det intersubjektiva kravet som ställs på forskning (ibid.). I bilagan har vi inkluderat kodningsinstruktioner, för att åskådliggöra vårt förfarande. I bilagan återfinns även regler för tolkningsarbetet. Vi vill dock poängtera att även de mest rigorösa analysredskapen färgas, vid användandet, av faktumet att forskarna är individer, präglade av sociala och kulturellt skiftande bakgrunder.

3.1.4 Resultat av den kvantitativa analysen

Nedan presenteras resultatet av den kvantitativa analysen. Figur ett nedan återger antalet variabelträffar i de båda kategorierna, i respektive partiprogram, samt det totala antalet analysenheter. En indelning har gjorts enligt Boréus kategorier; Stat marknad och kapitalism, individ och kollektiv samt värden. Resultaten, exempel på variabler och analysenheter som använts i analysen kommer nu att presenteras nedan. I presentationen kommer vi att kommentera huruvida någon betydande förändring inom kategorierna har kunnat spåras.

	1944 - 50 st analysenheter	1960 - 75 st analysenheter	1975 - 132 st analysenheter	1990 - 147 analysenheter
Socialdemokratiska variabelträffar	50st - 100 %	75st - 100 %	131st - 99.2 %	142st - 96.6 %
Liberala variabelträffar	0st - 0 %	0st - 0%	1st - 0.76 %	5st - 3.40 %

Figur 3: *Antal Socialdemokratiska samt liberala idéer.*

Vi har inte kunnat spåra någon betydande förändring mellan antalet uttryckta Socialdemokratiska idéer kontra liberala idéer i materialet. Enbart ett fåtal sådana träffar har registrerats och de är allt för få för att man ska kunna konstatera att en förändring har ägt rum. Antalet klassiskt Socialdemokratiska idéer är i samtliga partiprogram i närmast fullständig representation. I programmen för 1944 och 1960 är representationen av klassiskt Socialdemokratiska idéer 100%, 1975 års program bestod av 99,2% klassiskt Socialdemokratiska idéer medan 1990 års program innehöll 96,6% klassiskt Socialdemokratiska idéer. Minskningen är marginell, och närmast obetydlig. Även om det tyder på en liten förändring, är antalet alldeles för litet för att kunna underbygga vår teori.

	1944		1960	
	S-träffar	L-träffar	S-träffar	L-träffar
I. Stat Marknad Kapitalism	26st - 52 %	0st - 0 %	34st - 45.3 %	0st - 0 %
II. Individ och Kollektiv	5st - 10 %	0st - 0 %	14st - 18.7 %	0st - 0 %
III. Värden	19st - 38 %	0st - 0 %	27st - 36 %	0st - 0 %
	1975		1990	
	S-träffar	L-träffar	S-träffar	L-träffar
I. Stat Marknad Kapitalism	67st - 50.8 %	1st - 0.76 %	64st - 43.5 %	2st - 1.36 %
II. Individ och Kollektiv	18st - 13.6 %	0st - 0 %	21st - 14.3 %	0st - 0 %
III. Värden	46st - 34.8 %	0st - 0 %	58st - 39.5 %	3st - 2.04 %

Figur 4: *Resultat över antalet analysenheter i varje kategori.*

3.1.5 Stat marknad och kapitalism

Inom denna kategori återfinns variabler angående synen på regleringar av marknaden, välfärdsstaten, skatter samt kapitalismens väsen (se bilaga).

Differensen mellan de olika åren är inte stor, utan den skiftar med ett antal procentenheter utan någon tydlig topp eller botten. Mellan år 1960 och 1990 är skillnaden enbart 2,3% angående synen på stat, marknad och kapitalism. Nästintill enbart klassiskt Socialdemokratiska idéer präglar resultatet. En något högre notering av liberala idéer kan urskiljas år 1990, men ingen tydlig förändring angående synen på staten, marknaden och kapitalismen kan utläsas.

Resultatet kan inte bekräfta någon ideologisk förändring angående synen på stat, marknad och kapitalism.

3.1.6 Individ och kollektiv

Inom kategorin individ och kollektiv, behandlas synen på om kollektivet går före individen eller vice versa (se bilaga). Partiprogrammet för 1960 innehar den största andelen av variabler angående kollektivet och individen, den lägsta delen noteras 1940 för. Partiprogrammen för 1975 samt 1990 noterar en nästintill lika stor andel. Ingen tydlig förändring kan noteras. Skillnaden mellan 1960 års toppnotering samt 1990s resultat är ca 4%, samtidigt som andelen ökar något 1990 jämfört med 1975. Inget av programmen uttrycker en liberal idé inom denna kategori. Resultatet kan inte bekräfta någon ideologisk förändring angående synen på individ och kollektiv.

3.1.7 Värden

Inom kategorin värde behandlas synen på variabler som ägande, rättvisa och jämlikhet samt idealism (se bilaga). Differensen mellan partiprogrammens syn på dessa frågor är mycket liten. Den högsta noteringen innehar år 1990, och förändringen från 1960 är 3,5%; då i ökande grad. Vi kan även notera att ca 2% av variablerna var liberala idéer i 1990 års program. Detta är en ytterst liten ökning som inte kan bekräfta en ideologisk förändring åt höger angående dess frågor. Resultatet kan inte bekräfta någon ideologisk förändring angående synen på värden.

3.1.8 Resultatsammanfattning

Resultatet visar inte på någon statistisk förändring angående socialdemokratins ideologi. Inte heller inom de enskilda kategorierna kan en sådan förskjutning mellan programmen direkt urskiljas. Samma Socialdemokratiska idéer tycks återkomma i samtliga partiprogram, vilket tyder på att inga större förändringar gällande ideologin kan bekräftas ur ett kvantitativt hänseende.

3.1.9 Slutsatser om den kvantitativa analysen

Teorin om att Socialdemokraternas handlande vid den nya pensionsreformen berodde på att de förändrats ideologiskt åt höger, får inget stöd i denna undersökning. Resultatet indikerar ingen tydlig förändring, utan enbart att ett fåtal liberala idéer uttrycks i 1990 års program. Idéerna är så få att de inte ger någon förklaringskraft. Dessa fåtal liberala idéer som kodats är helt enkelt inte tillräckliga för att hävda att partiet rört sig åt höger, och blivit ett mer liberalt parti. Undersökningen gav inte heller något resultat med vilket vi kunde identifiera att Socialdemokraterna värderar vissa frågor, eller värden, mer eller mindre än tidigare. Procentsatserna för vardera kategori är tämligen konstanta för alla åren. Detta tyder på att en stark historisk kontinuitet färgar partiprogrammen.

Anledningen till resultatet kan vara att partiprogrammet inte är ett material som indikerar ideologisk förändring. Måhända är det så att det är i det politiska beslutet man kan urskilja en ideologisk förändring, medan den bilden som företräds i partiprogrammen är trogen den tidigare ideologin. Eftersom partiprogrammen utformas utav medlemmar, programmen skickas på en remissrunda till partidistriktet, kan det vara så att gräsrotterna sätter sin prägel på programmen och därför är programmen potentiellt mer trogna den ursprungliga ideologin än partiledningen.

Vårt metodval kan dessutom ha påverkat resultatet. De olika variablerna, som förvisso är täckande och väl utvecklade, kan ha missat vissa grader av en förändring. Vi hävdar dock, att om en större förändring ägt rum, vilket hade krävts för att teorin skulle haft förklaringskraft, så hade denna registrerats med vår metod. Detta hävdar vi på basis av att analysredskapet är väl kalibrerat och variablerna täcker ett stort område.

För att avrunda analysen, kan vi enbart konstatera att Socialdemokraterna inte har genomgått en betydande ideologisk förändring, enligt denna undersökning. Vi kan därför inte på basis av undersökningen förklara varför de stödde beslutet om ett mer liberalt pensionssystem.

3.1.10 Kvalitativ analys av materialet

Efter att ha bearbetat materialet åtskilliga gånger och den kvantitativa analysen var genomförd upplevde vi att resultatet ändå var något orättvist. Vid närmare eftertanke var det möjligen lite våghalsigt att tro att man skulle återfinna tydliga tendenser till att liberala idéer hade tagit sig in, i den utsträckning vi hade hoppats, i de Socialdemokratiska partiprogrammen. Den kvantitativa metoden kunde inte hjälpa oss att påvisa denna förändring. Detta berodde huvudsakligen på att vi inte var medvetna om att förändringen var mer nyanserad än vi först trodde. Dessutom var "tredje vägen politiken," som i vissa fall infann sig i 1990 års partiprogram, svår att kategorisera som varken rent liberal eller rent Socialdemokratisk.

Vi tänker dock absolut inte sticka ut hakan och hävda att förändringsteorin, åtminstone inte genom vårt metodval, kan förklara Socialdemokraternas agerande. Förändringen som har skett har i de flesta fall endast varit i form av små gradskillnader och dessa är på intet sätt tillräckliga för att postulera teorin som en

förklaring till den nyare pensionsreformen. Vi vill dock ändå presentera några av de gradvisa förändringar som tydligt har ägt rum och som vi från början misstänkte skulle ge större utslag i den kvantitativa analysen. Dessa kan möjligen ge en viss insikt i hur Socialdemokraterna förändrat vissa aspekter av sin politik. Utan att lägga någon större vikt vid det, tror vi ändå att vissa av dessa förändringar kan vara viktiga för att förstå hur Socialdemokraterna kunde vara mottagliga för att reformera sin kronjuvel till ett mer liberalt system. En betydande förändring har bland annat skett i partiprogrammen när det gäller synen på äganderätten. I 1994 års partiprogram beskrivs hur Socialdemokratin vill göra de arbetande delaktiga i ägandet av produktionsmedlen:

Socialdemokratin vill åter förena arbetarna och egendomen. Den vill på de olika vägar som vid varje tid visa sig ändamålsenliga göra de arbetande delaktiga i äganderätten till de produktionsmedel, varpå deras bärgning beror. - 1944

Denna tanke förbyts i 1975 års partiprogram mot en betydligt mjukare syn där partiet i stället har en mer öppen syn på ägande och inte längre strikt hävdar att kollektivt ägande alltid är något bra:

Inom denna ram vill socialdemokratin i varje särskilt fall pröva vilka former av ägande, företagande och nyskapande som bäst tjänar människornas krav på framåtskridande och välfärd. - 1975

I 1990 års partiprogram så har man slutligen helt lämnat idéerna om ett övertagande av produktionsmedlen och lägger istället ett större fokus på arbetarnas inflytande och jämnare fördelning av produktionsresultaten:

Den socialdemokratiska vägen, att förändra bestämmanderätten över produktionen och produktionsresultatets fördelning snarare än det formella ägandet av produktionsmedlen[...]. - 1990

Socialdemokraterna genomgick även en stor förändring när det gäller synen på planekonomi, från att helt förespråka en ren planmässig hushållning förändrades synen till att marknaden och staten kan samverka och bör så göra i olika fall, beroende på när respektive lösning lämpar sig bäst:

[...] måste den samordnas till en planmässig hushållning [...] En sådan samordning kan endast komma till stånd under samhällets ledning och med en sådan inriktning, att enskilt vinstintresse och enskilda grupperns intressen överhuvud underordnas de mål som samfällt eftersträvas. - 1944

Frågan om samhällelig hushållning eller marknadshushållning är därför för socialdemokratin en fråga om vilken metod, som i varje särskilt fall är bäst ägnad att uppnå målen om rättvis fördelning av välfärden [...] De två metoderna är inte oförenliga utan kompletterar tvärt om varandra; ingendera kan ensam uppnå de uppsatta målen för samhällets utveckling och medborgarnas välfärd. - 1990

Dessa är de mest centrala och tydliga förändringar som kunnat urskiljas i respektive partiprogram. Eftersom denna teori inte på ett fullgott sätt, med vår metod, kunde förklara varför Socialdemokraterna valde att handla som de gjorde måste vi försöka besvara frågan på något annat, mer adekvat sätt. Med denna kvalitativa metod lyckades vi fånga upp vissa nyanser som endast antydde i den kvantitativa undersökningen, och har därmed skaffat oss en bild över *vad* som förändrades inte enbart *att något* förändrades.

3.2.1 Teori II. Teknokratisk teori

I detta avsnitt ämnar vi pröva den teknokratiska teorin. Vi försöker förklara Socialdemokraternas beslut i pensionsfrågan med att de behandlade frågan pragmatiskt och sökte en bred uppgörelse med andra partier. Dessutom att ideologiska motsättningar var i stort sätt frånvarande vilket resulterade i den värdeförskjutning i systemet som vi tidigare identifierat.

Socialdemokratisk Regering	Borgerlig Regering	Socialdemokratisk Regering	Socialdemokratisk Regering
1984 Pensionsberedningen tillsätts. Gruppen består av samtliga riksdagspartier samt antalet intresseorganisationer. De producerar en offentlig utredning (SOU:1990:76), men inget konkret följer med utredningen.	1991-1994 Pensionsarbetsgruppen tillsätts av den nu borgerliga regeringen. De borgerliga samt Socialdemokraterna deltar i beredningen. Denna resulterar i (SOU:1994:20). Enighet över förslaget råder i gruppen.	1994 Regeringen lämnar en proposition till riksdagen (Prop.1993/94:250). Propositionen bygger på pensionsarbetsgruppens SOU. Förslaget om reformerat pensionssystem antas principiellt med stöd av de borgerliga och Socialdemokraterna.	1998 Propositionen (Prop.1997/98:151) framläggs av regeringen. Riksdagen antar den med stor majoritet. Samtliga borgerliga partier samt Socialdemokraterna röstar för. Reformeringen av pensionssystemet antas nu slutgiltigt, med detaljerade lagförslag m.m.

Figur 5: Källa för processen (Bäck & Larsson 2008:304, Prop. 1997/98:151)²

Ovan presenterade figur visar hur beredningen av pensionsfrågan gick till. Arbetet med reformen pågick under flera år, och under tiden skiftade regeringar; men arbetet med pensionsreformen fortsatte, oberoende av om regeringen var röd eller blå. Förslaget som slutligen bestämdes var ett resultat av mångårigt samarbete mellan Socialdemokraterna och de borgerliga partierna.

Bergh och Erlingsson presenterar i sin artikel "Liberalization without Retrenchment: Understanding the Consensus on Swedish Welfare State Reforms" (2009) en teori som försöker förklara hur den tidigare så stora välfärdsstaten, har kunnat genomföra reformer som minskat dess omfång. Huvudtesen i deras teori är att den svenska politiska kulturen genomsyras av strävande efter konsensus och pragmatism vid stora uppgörelser, som vid pensionsreformen. Denna syn, som vi väjer att benämna "teknokratisk", skapar möjlighet till att partierna kan fatta beslut som strider mot deras grundläggande ideologi. Då problemet ses som tekniskt av de involverade aktörerna kan de nå fram till en kompromiss. Bergh och Erlingsson menar att det är i beredningarna och arbetsgrupperna som

² Under Kapitel 3 i Prop. 1997/98:151- "Ärendet och dess beredning".

samförstånd och konsensus uppstår mellan aktörerna, och att den teknokratiska synen på problemet är en förutsättning för detta. För att denna teori ska kunna förklara vår frågeställning bör två premisser kunna uppfyllas:

H1: Socialdemokraterna har huvudsakligen en teknisk syn på problemet, inte en ideologisk.

H2: Beslutet fattades i konsensus; det vill säga, enighet rådde mellan Socialdemokraterna och övriga partierna.

3.2.2 Begreppsdefinitioner

För att undersöka huruvida teorin som presenterats har någon förklaringskraft är det nödvändigt att först definiera de relevanta begreppen ideologi och teknokratisk. För att ge en tydlig bild av vad vi menar försöker vi avgränsa oss när det gäller de båda begreppen och ge snäva definitioner eftersom det är svårt att sammanställa någon, för oss fruktbar, heltäckande definition av dessa begrepp. Ett lämpligt sätt för oss att definiera ideologi på är att använda Bergströms och Boréus ena definition, och betrakta begreppet som uppbyggt av normativa idéer om sociala fenomen (2005:150). För oss kommer därför ideologi att definieras med två nödvändiga villkor. För det första åsyftar begreppet hur något *bör* vara ställt, snarare än hur något med nödvändighet *måste* vara ställt, i samhället. För det andra skall detta kunna knytas till tankar eller idéer om vad som anses vara rätt eller fel i en politisk-filosofisk mening. En ideologisk argumentation skulle enligt denna definition rent hypotetiskt kunna vara skatter, där en part hävdar att skatter måste höjas av socialistiska jämlikhetsskäl, medan den andra parten hävdar att skatter måste sänkas av liberala rättviseskäl.

Vi väljer att även definiera det teknokratiska begreppet med två nödvändiga villkor. För det första åsyftar begreppet hur något med nödvändighet *måste* vara ställt, snarare än hur något *bör* vara ställt, i samhället. För det andra skall detta relateras till en rent pragmatisk, rationell och/eller ekonomisk syn på problemlösning (Bergh & Erlingsson 2008:84). En teknokratisk argumentation skulle således rent hypotetiskt kunna innehålla två ideologiskt skilda parter, där argument och ståndpunkter är samstämmigt relaterade till ekonomiskt sparande utan att några ideologiska stridigheter är närvarande i debatten. Kontentan blir då att sparandet är nödvändigt av ekonomiska skäl, samtidigt som de samhällsorienterade och politiskt-filosofiska konsekvenserna av detta sparande ej behandlas.

3.2.3 Material & Operationalisering

För att pröva vår teori undersöker vi offentligt riksdagsmaterial, detta primärmaterial kommer att ge oss en bild av hur frågan om pensionsreformen behandlades och uppfattades av aktörerna. Genom att studera riksdagsdebatter, utredningar, motioner samt propositioner kan vi uttyda hur de Socialdemokratiska aktörerna uttrycker sig angående pensionsreformen. På så vis tror vi oss kunna klargöra huruvida de använder ideologiska argument, eller om de använder sig av teknokratiska sådana.

Vi har valt att studera de offentliga dokument som är direkt förknippade med beslutet angående pensionsreformen. Från propositioner till riksdagsdebatter och utskottens betänkanden, för att kunna erhålla en bild över Socialdemokraternas syn på pensionsfrågan. Värt att notera är att som "Socialdemokraternas syn" räknar vi även propositioner som de stått bakom, det behöver alltså inte vara ett explicit uttalande av enskild socialdemokratisk representant.

I referenslistan återfinns en lista över vilka handlingar vi har studerat. Anledningen till att vi har studerat propositionerna är att vi tror oss kunna se de huvudsakliga motiveringarna till varför pensionsreformen ska genomföras i dessa. Utskottens dokument har vi valt av det skäl att propositionerna diskuteras där, och alternativa synpunkter och kritik borde därför synliggöras i dessa. Riksdagsdebatterna har vi valt eftersom aktörerna där talar mer retoriskt, och där borde därför, om någonstans, ideologiska skillnader och åsikter mellan partierna framkomma. Här ser man även vilka som försvarar en viss syn, och vilka som anför en annan. De citat som presenteras i resultatet är de som karaktäriserar debatten och materialet som helhet. Utefter våra ställda frågor till texten, är det dessa citat bland flertalet andra som gav ett bra svar, och en heltäckande bild av materialet.

Då vi väljer att studera offentligt material, är bilden vi får av Socialdemokraternas förståelse av pensionsfrågan den parlamentariska. Med detta menas är att det är den offentliga bilden vi erhåller. Därav undersöker vi inte partimedlemmarnas syn och uppfattning av frågan. Anledningen till att vi gjort detta val är att det främst är de beslutsfattande aktörerna vi är intresserade av, och varför de handlade som de gjorde på den parlamentariska arenan.³

3.2.4 Metod

Vi kommer här att genomföra en teoriprovande studie där vi använder oss av renodlad kvalitativ textanalys. Man väljer då att ta fram det väsentliga innehållet av texter genom noggrann läsning av textens delar (Esaiasson m.fl. 2008:237). Genom att använda denna metod kan man lättare lyfta fram de passager och resonemang i texten som är viktigare än andra (ibid.). För att detta skall kunna genomföras på ett fruktbart sätt är det nödvändigt att vi kontinuerligt ställer frågor till texten (ibid.). De frågor som vi ställt till texten när vi läst är följande:

- *Vilken karaktär har argumenten/uttalandena - är de, efter ovan beskrivna definition teknokratiska eller ideologiska?*
- *Tycks någon av dessa argument/uttalanden vara mer betydande än de andra?*
- *Har arbetsgången och utredningarna präglats av ett strävande efter konsensus/pragmatism?*

³ För fortsatt läsning angående hur frågan angående pensionsreformen behandlades utanför den parlamentariska arenan av Socialdemokraterna, se Loxbos "Bakom Socialdemokraternas beslut" 2007, s. 223. Där redogör Loxbo för hur Socialdemokraterna framställde pensionsfrågan till sina väljare, utanför riksdagen.

När materialet är bearbetat kan vi sedan systematisera innehållet och klargöra tankestrukturen hos aktörerna i texten genom att klassificera argumentationen, uttalandena och besluten (Esaiasson m.fl. 2008:238). Denna metod, i kombination med vårt material, tillgodoser i stor utsträckning kravet på intersubjektivitet. Detta beror på att materialet dels är lättillgängligt och dessutom är finnar vi det svårt att tolka textens manifesta uttalanden på mer än ett sätt förutsatt att man följer våra definitioner.

3.2.5 Resultat

Vår första hypotes var att problemet huvudsakligen betraktades som ett tekniskt sådant, inte ett ideologiskt. Vår studie av texterna har resulterat i uppfattningen att problemet både uppfattas och behandlas som ett tekniskt problem av de involverade aktörerna. Det är en avsaknad av ideologiska argument, både från höger och vänster. Det råder närmast en total avsaknad av ideologisk retorik i både riksdagsdebatter samt i utskottens betänkanden. Även de föreslagna propositionerna som presenteras av riksdagarna, 1994 samt 1998, saknar ideologisk retorik. Genomgående för textmaterialet är att aktörerna behandlar frågan som något som bör och måste åtgärdas, en nästintill deterministisk syn präglar förfarandet; en förändring är oundviklig - och den är inte ideologisk.

I propositionen som antogs principiellt av Riksdagen 1994 (Prop.1993/94:250), proklamerar att förslagen baseras på pensionsarbetsgruppens offentliga utredning (se:SOU 1994:20). Det återkommande temat i såväl utredningen som propositionen när det gäller det gamla pensionssystemet är den teknokratiska problematiken. Ständigt uppdagas problemen i det gamla systemet med den demografiska förändringen, den kostsamma utformningen och den samhällsekonomiska utvecklingen. (se t.e.x. Prop.1993/94:250 s. 3, 7, 8, 9, 10, 16, 19). Dessa problem sammanställs i sammanfattningen av varför det gamla systemet med nödvändighet var tvunget att reformeras och uttrycks då på följande vis:

Dagens pensionssystem uppvisar en bristfällig finansiell stabilitet. För att klara de åtaganden som utlovas utan att avgiften från de yrkesverksamma skall behöva höjas kraftigt krävs en tillväxt i ekonomin som är högre än vad Sverige haft de senaste decennierna. I synnerhet när den demografiska belastningen ökar en bit in på nästa sekel [...]. - (Prop.1993/94:250 s. 20)

Det verkar närmast uteslutande föreligga teknokratiska problem med det gamla systemet, och därmed är nästan inga ideologiska stridspunkter närvarande i debatterna, propositionerna eller utredningarna. Det man kan utläsa av dokumenten är att argumentationen genomgående verkar vara ekonomiskt betingad. Det tycks även vara där tyngdpunkten ligger när det gäller den nya reformen - målet är att lösa de teknokratiska problemen med teknokratiska åtgärder och följande skrivs inledningsvis:

Detta pensionssystem skall vara mer robust för samhällsekonomiska och demografiska förändringar än vad som är fallet med dagens ordning.[...]

Reformeringen av pensionssystemet syftar även till att öka dess bidrag till det samhälleliga sparandet[...] - (Prop.1993/94:250 s.3)

Även enskilda socialdemokrater som deltog i riksdagsdebatterna pekade på de specifika orsakerna bakom reformen vilka är helt i enlighet med vår teori. Följande resonemang, och liknande, är särskilt talande, och återkommande, och det tycks uppenbart att problemet behandlades som varande av teknokratisk karaktär:

Den utveckling som vi nu ser har alltså inte varit helt okänd. En pensionsberedning började arbeta 1984. [...] Sedan dess har den djupa ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten tillkommit. Samhällsekonomin har under flera år haft en låg eller ingen tillväxt. [...] Arbetslösheten är hög. Det medför minskade avgifter till pensionssystemet. Den ekonomiska kris som Sverige befinner sig i har gjort det nödvändigt att påskynda arbetet med en reformering av det allmänna pensionssystemet. - Maud Björnemalm (s) (Prot.1993/94:120).⁴

Maud Björnemalms uttalande följer de motiveringar som anförs i propositionerna och de utredningar som gjorts av de borgerliga partierna och Socialdemokraterna angående pensionsreformen. Synen är strikt teknokratisk och problemet var tvunget att lösas hastigt. De ideologiska aspekterna, och konsekvenserna, av reformen berörs inte alls.

Även om Socialdemokraternas agerande i pensionsfrågan visar att de stödde den nya pensionsreformen, fanns det vissa interna kritiker. I en följdmotion till 1994 års proposition angående pensionssystemet, kritiserar Karin Wegestål (s) samt Nils Nordin (s) det nya systemets utformning, och menar att det är orättvist mot arbetarklassen. Under ett stycke i följdmotionen, benämnd "den klassbundna ohälsan", framför de åsikten att det nya systemet främst vänder sig till tjänstemän och inte arbetare; då de senare ofta har mer utsatta arbeten än tjänstemännen. Denna risk medför, menar motionärerna, att arbetarna troligen får mindre pension då de oftare blir sjukskrivna då deras arbeten är tyngre och farligare än tjänstemännens. Motionärerna föreslår en omfattande studie av vilken effekt det nya pensionssystemet har på den klassbundna ohälsan (Mot. 1993/94:Sf56). I denna motion ser vi att ett visst motstånd, baserat på ideologisk grund och att detta kan skönjas i debatten från Socialdemokraterna. Men förslaget avstyrks sedan av Socialförsäkringsutskottet, där sju Socialdemokratiska ledamöter deltog, med motiveringen att: "*Utskottet, som gärna ser att en sammanhängande studie av ohälsan kommer till stånd, finner dock inte skäl att enbart med hänsyn till pensionsreformen förorda en särskild studie[...]*". Ingen av de Socialdemokratiska ledamöterna reserverade sig mot beslutet (1993/94:SFU24).⁵ Denna motion och dess avslag är intressant, då det visar på att en viss medvetenhet fanns inom Socialdemokraterna att beslutet innebar ett brott mot ideologin, men att detta inte ansågs som tillräckligt för att undersöka konsekvenserna närmre i samband med införandet av pensionssystemet.

⁴ Anförande 13 i Protokoll 1993/94:120

⁵ Under avsnittet "Utskottets bedömning" i betänkandet 1993/94:SFU24.

Men dessa ideologiskt färgade debatter är sällsynta. De teknokratiska resonemangen är de som återkommer och de som framförs som huvudargument till varför en pensionsreform måste ske. I Socialförsäkringsutskottets betänkande angående pensionsreformen låter de delge följande argument till varför en förändring bör ske; *"Reformen syftar till att skapa ett fristående ålderspensionssystem, som skall vara robust för samhällsekonomiska och demografiska förändringar"* (1993/94:SFU24).⁶ Detta citat sammanfattar, kort och koncist, den huvudsakliga syn Socialdemokraterna haft på pensionsreformen; en teknokratisk sådan.

Vår andra hypotes var att beslutet och arbetsgången hade präglats av konsensus. Resultatet av studien verifierade hypotesen och vi kom fram till att pensionsfrågan präglades av ett intimt samarbete mellan partierna. Arbetsberedningen som kom med det konkreta förslaget, om ett reformerat pensionssystem (se: SOU:1994:20); bestod av samtliga borgerliga partier samt Socialdemokraterna (Prop.1997/98:151). Det var denna grupp och deras utredning, som kom att utgöra underlaget för den proposition, angående nytt pensionssystem, som regeringen sedan presenterade (se: Prop.1993/94:250). Beredningsgruppen var stängd för övriga aktörer, och deras förslag kom att försvaras av både socialdemokrater och borgerliga representanter när det senare var uppe för debatt i kammaren (se: Prot.1993/94:120). Målet efter samstämmighet och konsensus sades explicit vara en nödvändighet för att kunna genomföra pensionsreformen, i betänkandet presenterat av Socialförsäkringsutskottet proklamerades följande:

Det arbetssätt som använts för att kunna reformera och förändra ATP-systemet har varit en nödvändighet för att de fem riksdagspartierna i enighet skulle kunna ställa sig bakom förslaget till reformerad inkomstpension. Viljan att nå fram till gemensamma beslut bidrar till att ge pensionsbeslutet en ökad långsiktig stabilitet. Därför är det väsentligt att det fortsatta arbetet med kvarstående frågor bedrivs enligt samma metod, dvs. att de fem partierna samverkar tills lösningar som bygger på enighet uppnås. - (1997/98:SfU13).⁷

Detta resonemang är återkommande, och uttalas inte enbart i mindre utskottsgrupper, utan även i riksdagsdebatter av enskilda Socialdemokratiska riksdagsledamöter. Maud Björnemalm anser att konsensusandan som funnits inom beredningsgruppen är mycket lyckosam, och ger uttryck för denna uppfattning i riksdagsdebatten som behandlade den nya pensionsreformen:

Hösten 1991 tillsattes Pensionsarbetsgruppen. I den gruppen ingick personer med olika intressen och utgångspunkter, men de hade uppenbarligen en god vilja att åstadkomma ett bra resultat. Jag tycker att gruppen skall ha en eloge för sitt arbete. Här har tydligen de deltagande partierna både tagit och givit, och de har varit beredda att kompromissa för att komma fram till en bred politisk överenskommelse.

⁶ Under "Sammanfattning" i betänkandet 1993/94:SFU24.

⁷ Under avsnittet "Motioner" i 1997/98:SfU13

Detta är självfallet av mycket stor betydelse för pensionssystemets hållfasthet i framtiden. - Maud Björnemalm (s) (1993/94:120).⁸

Både arbetsgruppernas praktiska utformning, samt aktörernas medvetna uppfattning; styrker uppfattningen att pensionsreformen präglades av en vilja till att uppnå konsensus mellan Socialdemokraterna och de borgerliga partierna. Att sträva efter samstämmighet beskrivs som en nödvändighet för att uppnå resultat samt stabilitet i beslutet. Denna samstämmighet uppenbarar sig tydligt då pensionsarbetsgruppen (Prop:1993/1994:250 s. 45-225) var överens med regeringens riktlinjer på nästintill samtliga punkter. Det tycks inte finnas några som helst starka ideologiska motsättningar mellan de drivande krafterna i beslutsprocessen utan det pragmatiska förhållningssättet utmynnade tidigt i konsensus kring utformningen av det nya systemet. Även resultatet av omröstningen i riksdagen pekar på att partierna uppnått konsensus, då omröstningen visade på en klar majoritet för förslaget; cirka 85% ställde sig bakom reformen (Kruse 2009:126).

3.2.6 Sammanfattande analys av resultatet

Resultatet tyder på att Socialdemokraternas inställning till pensionsfrågan har präglats av både pragmatism och en teknokratisk syn på problemet. Sällan, eller närmast aldrig, ges det utrymme åt ideologisk retorik i materialet som berör pensionsfrågan. I enstaka fall framträder kritik, med ideologisk laddning från enskilda Socialdemokrater, men denna kritik avslås och lämnas inget utrymme i huvuddebatten. Likt teorin förutsade kan den teknokratiska inställningen och strävan efter konsensus förklara till synes motsägelsefulla reformer. Socialdemokraternas positiva inställning till den breda uppgörelsen, samt deras uttalade medvetenhet om samhällets och det gamla pensionssystemets ekonomiska instabilitet, är två faktorer som bekräftas och stärker teorin. Genom att genomgående referera till systemet som något finansiellt problem som måste lösas med finansiella metoder, och inte som ett ideologiskt, skapas en bild av att pragmatismen färgar hela pensionsdebatten, och även styr dess utfall.

Vår slutsats är att teorin om den teknokratiska synen och sökandet efter konsensus har en betydande förklaringskraft i det aktuella fallet. Socialdemokraternas övergivande av det gamla pensionssystemet ses inte av de själva som ett ideologiskt avstamp, utan som en nödvändig teknisk lösning. En lösning som kräver brett samarbete med andra för att uppnå stabilitet. Istället för rättvisa och solidaritet för arbetarklass, talas om procentsatser och den demografiska utvecklingen, enigheten med de borgerliga lovordas - för att det resulterar i en stabil lösning. Reflektion över vad lösningens konsekvenser betyder för partiets ideologiska grund tycks saknas helt. Istället är det väsentliga att problemet får en lösning; var man landar rent värdemässigt - verkar vara sekundärt.⁹

⁸ Anförande 13 i Protokoll 1993/94:120

⁹ Urban Lundberg diskuterar Socialdemokraternas förändrade självförståelse angående pensionsreformen i boken "Juvelen i Kronan, 2003" s. 256, 299.

4. Slutdiskussion

I den första delen av vårt arbete kontrasterade vi skillnaderna mellan det gamla samt det nya pensionssystemet. Slutsatsen blev att ett antal väsentliga skillnader mellan systemen identifierades, och att en värdemässig förskjutning hade skett åt mer liberala värden. Det intressanta med resultatet var att Socialdemokraterna, som tidigare instiftat det gamla systemet och betraktade det som en ytterst viktigt del av sitt folkhemsbygge, nu deltagit i, och även varit drivande i, nedmonteringen av sin så tidigare omhuldade skapelse. Vi valde att undersöka detta med två teorier, och det vi undersökte var Socialdemokraternas egen syn på problemet, genom att studera den bild de ger av sig själva samt deras agerande på den parlamentariska arenan.

Vi lyckades inte styrka teorin om ideologisk förändring inom Socialdemokraterna. Vi tror dock inte nödvändigtvis att detta behöver betyda att partiet inte har förändrats ideologiskt. Vi menar dessutom att det är möjligt att en viss ideologisk förändring kan förklara varför den teknokratiska teorin visade sig särskilt tillämpbar på detta fall. Om partiet har förändrats ideologiskt så är det naturligt att ideologiska stridigheter var i stort sätt frånvarande i dokumenten vi studerade och att de tekniska problemen således fick stor plats. Vi tror att det vore möjligt att med ett annat och mer omfattande material visa att en ideologisk förändring har ägt rum. Kanske genom att studera vilka beslut och reformer som faktiskt har tagits och genomförts av Socialdemokraterna och istället kategorisera dem som klassiskt Socialdemokratiska och liberala. Eventuellt hade man då kunnat påvisa en ökning av mer liberala och New Public Management betonade reformer, genomförda av Socialdemokraterna de senaste decennierna, och vi inbjuder därför samtida och framtida forskare till att åta sig detta projekt.

Den teknokratiska teorin visade sig bära på en stark förklaringskraft. Vår studie undersökte om Socialdemokraternas uppfattning av problemet var teknokratisk eller ideologisk. Det visade sig att de behandlade frågan som teknokratisk, och att de även lovordade den breda uppgörelsen och strävandet efter konsensus med de borgerliga. Möjligtvis indikerar detta att Socialdemokraternas självuppfattning är att de inte fattar beslut som bryter mot tidigare ideologi, utan att de omedvetet stöder högerbeslut för att de anser att problemet är av teknisk karaktär som kräver samarbetslösningar. Att resultatet av sådana uppgörelser blir reformer åt höger, och fler liberala lösningar, kanske endast ses som en olycklig omständighet, om det ens uppmärksammas eller ägnas någon reflektion. Det är kanske möjligt att den ideologiska förändringen går att finna i partiprogrammet av det enkla skäl Socialdemokraternas självuppfattning är att de fortfarande står fast vid sin ideologi. Vår slutsats är att det är främst, och kanske enbart i de konkreta besluten man kan uppmärksamma, likt vi gjort; att Socialdemokraterna förflyttats åt höger.

Vår avslutande reflektion är att vi är nöjda med vårt resultat. Frågan om varför Socialdemokraterna fattade ett beslut som stred mot ett tidigare prestigebeslut, menar vi fick ett tillfredsställande svar, som i någon utsträckning troligen går att applicera på andra reformer som har förekommit i den svenska politiken.

5. Referensförteckning

5.1 Primärkällor

- Socialdemokraternas hemsida, 2009-12-10. (Elektronisk)
Socialdemokraterna, *Socialdemokraternas Partiprogram 1944*.
Tillgänglig: www.socialdemokraterna.se
- Socialdemokraternas hemsida, 2009-12-10. (Elektronisk)
Socialdemokraterna, *Socialdemokraternas Partiprogram 1960*.
Tillgänglig: www.socialdemokraterna.se
- Socialdemokraternas hemsida, 2009-12-13. (Elektronisk)
Socialdemokraterna, *Socialdemokraternas Partiprogram 1975*.
Tillgänglig: www.socialdemokraterna.se
- Socialdemokraternas hemsida, 2009-12-13. (Elektronisk)
Socialdemokraterna, *Socialdemokraternas Partiprogram 1990*.
Tillgänglig: www.socialdemokraterna.se
- Riksdagens hemsida, 2009-12-20. (Elektronisk)
Proposition 1993/94:250 *Reformering av det allmänna pensionssystemet*.
Tillgänglig: www.riksdagen.se
- Riksdagens hemsida, 2009-12-20. (Elektronisk)
Motion 1993/94:Sf56 *med anledning av prop. 1993/94:250 Reformering av det allmänna pensionssystemet*.
Tillgänglig: www.riksdagen.se
- Riksdagens hemsida, 2009-12-22. (Elektronisk)
Socialförsäkringsutskottets betänkande 1993/94:SfU24 *Reformering av det allmänna pensionssystemet*.
Tillgänglig: www.riksdagen.se
- Riksdagens hemsida, 2009-12-23. (Elektronisk)
Riksdagens snabbprotokoll: *Protokoll 1993/94:120*
Tillgänglig: www.riksdagen.se
- Riksdagens hemsida, 2009-12-27. (Elektronisk)
Proposition 1997/98:151 *Inkomstgrundad ålderspension, m.m.*
Tillgänglig: www.riksdagen.se
- Riksdagens hemsida, 2009-12-29. (Elektronisk)
Socialförsäkringsutskottets betänkande 1997/98:SfU13 *Det nya pensionssystemet*
Tillgänglig: www.riksdagen.se

5.2 Sekundärkällor

Beckman, Ludvig - Mörkenstam, Ulf. (red). 2009. *Politisk Teori*. Malmö: Liber.

Belfrage, Claes - Ryner, Magnus. 2009. *Renegotiating the Swedish Social Democratic Settlement: From Pension Fund Socialism to Neoliberalization*. *Politics and Society* 2009; vol 37, s. 257-287.

Bergh, Andreas - Erlingsson, Gissur Ó. *Liberalization without Retrenchment: Understanding the Consensus on Swedish Welfare State Reforms*. *Scandinavian Political Science* 2009; vol 32, s. 71-94.

Bergström, Göran - Kristina Boréus (red). 2009. *Textens mening och makt*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Boréus, Kristina. 1994. *Högervåg - Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*. Stockholm: Tidens Förlag.

Bäck, Henry - Larsson, Torbjörn. 2008. *Den svenska politiken - Struktur, processer och resultat*. Malmö: Liber.

Esaiasson, Peter - Gilljam, Mikael - Oscarsson, Henrik - Wängnerud, Lena. 2007. *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Esping-Andersen, Gösta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Kruse, Agneta. 2009. *Pensionsreformen – Hur var den möjlig*. I Santesson-Wilson, Peter - Erlingsson, Ó Gissur (red.). *Reform - Förändring och tröghet i välfärdsstaterna*. Stockholm: Nordstedt. S. 124-136.

Larsson, Reidar. 2006. *Politiska ideologier i vår tid*. Sjunde upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Liedman, Sven Erik. 2005. *Från Platon till kriget mot terrorismen : de politiska idéernas historia*. Fjortonde Upplagan. Stockholm: Bonniers.

Loxbo, Karl. 2007. *Bakom Socialdemokraternas beslut*. Växjö: University Press.

Lundberg, Urban. 2003. *Juvelen i kronan - Socialdemokraterna och den allmänna pensionen*. Stockholm: Hjalmarsson & Högberg Bokförlag.

Lundquist, Lennart. 2003. *Demokratins väktare*. Lund: Studentlitteratur.

Möller, Tommy. 2008. *Svensk politisk historia 1809-1975*. Lund: Studentlitteratur.

Näsström, Sofia. 2009. *Frihet*. I Beckman, Ludvig - Mörkenstam, Ulf. (red). *Politisk Teori*. Malmö: Liber. S. 74-93.

Pollitt, Christopher – Bouckaert, Geert. 2004. *Public Management Reform – A Comparative Analysis*. Andra upplagan. Oxford: Oxford University Press.

Premfors, Rune. 2009. *Demokrati och Byråkrati*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Reinkainen, Jouni. 2009. *Rättvisa*. I Beckman, Ludvig - Mörkenstam, Ulf. (red). *Politisk Teori*. Malmö: Liber. S. 54-73.

Sejersted, Francis. 2005. *Socialdemokratins Tidsålder - Sverige och Norge under 1900-talet*. Nora: Nya Doxa.

Svensson, Torsten. 1994. *Socialdemokratins dominans - En studie av den svenska Socialdemokratins partistrategi*. Uppsala : Univ. ; Stockholm : Almqvist & Wiksell International.

6. Bilaga - Kodningsinstruktioner

Maria Boréus, beskriver kodningsinstruktionerna i sin bok "Högervågen". Vi presenterar här de delar som är relevanta för vårt arbete, samt det urval av variabler vi använt oss av i vårt arbete. Vi kommer även exemplifiera variablerna och hur de tolkats i vår kontext (Socialdemokraternas partiprogram). Boréus skriver följande om hur variablerna används för tolkning, detta är även den synen vi har haft under arbetet:

Variablerna försöker komma åt flera olika saker i en text: att ett *påstående om verkligheten görs* av ett visst slag, att en etisk *värdering* av ett visst slag framförs, att det ställs *krav* på vissa åtgärder, att det görs en speciell *definition* eller tolkning av ett begrepp - (Boréus 1994:366).

För att förtydliga Boréus resonemang om hur texten tolkas och klassificeras kan vi tala om manifesta samt latent budskap (Esaiasson m fl 2007:251). Med manifesta budskap menas sådana uttalanden som det klart och tydligt framgår vad som menas. Ett exempel på detta skulle kunna vara; "staten är god och bör expandera genom höjda skatter", detta uttalanden går inte att tyda på annat vis. Ett latent budskap däremot, är sådant som kanske inte uttrycks explicit, utan som framställs som krav på åtgärder eller beskrivning av verkligheten där en viss ideologisk syn kan skönjas. T.ex. i ett partiprogram kan ett förslag lyda; "Expropriationsrätt för samhällets behov", här uttrycks inte explicit att "samhällets bästa och flertalets rättigheter går före individens rättigheter", men då det faktiska förslaget innebär att staten bör ges rätt till att ta över individers egendom mot deras vilja för att den anses som samhällsligt nödvändig; så blir klassificeringen "Samhället har ibland rätt att negligera individuella rättigheter". I partiprogrammens beskrivande text kan man b.l.a. läsa:

Socialdemokratins mål är att så omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organisation, att bestämmanderätten över produktionen lägges i hela folkets händer, flertalet frigöres från beroende av ett mindretal kapitalägare och den på ekonomiska klasser byggda samhällsordningen lämnar plats för en gemenskap av på frihetens och likställighetens grund samverkande medborgare.

I denna mening yttrar sig om både äganderätt, produktionsmedel och jämlikhet; i dessa fall där meningen är mångtydig är det sammanhanget som avgör klassificeringen. Då meningen som sådan uttrycker en önskan om "*Socialdemokratins mål är att så omdana det borgerliga samhällets(...)*", är det i sammanhanget av mest betydelse att en tanke om att en större socialistisk reform är av nödvändighet och detta är grunden för resonemanget, därav placeras denna mening som 1b(Socialistiska marknadsreformer är önskvärda).

Det är viktigt att tydliggöra detta, men det bör också sägas att gränsen mellan latent och manifest budskap ofta är oskarp. En alltför godtycklig tolkning av det

"underförstådda" låter sig inte göras i en kvantitativ innehållsanalytisk metod, då det måste till en viss form av manifest budskap för att kunna erhålla reliabilitet (Bergström & Boreus 2005:77). Men där sammanhanget och kontexten ger en förståelse av innebörden möjliggörs en klassificering. Nedan listas ett urval exempel av hur kodningen har skett och vilka variabler som har valts, samt instruktioner för genomläsningen.

Tolknings- och kategoriseringsstrategi

"Bristen på ekonomisk jämlikhet innebär också brist på jämlikhet i utbildning och uppfostran, i möjligheterna att vinna delaktighet i den andliga och materiella kulturen." - 1944

Tolkning: Denna variabel kodades som 17b, då den uttrycker en negativ värdering angående ojämlikhet; både ekonomisk samt social.

"Arbetslöshet motverkas genom offentliga arbeten och andra åtgärder som äro ägnade att bereda arbetstillfällen." – 1944

Tolkning: Denna variabel tolkades som 4b. Anledning är att den uttrycker värderingen att det offentliga har ett ansvar över sysselsättningen.

"Skattepolitiken utformas så att den skapar ekonomiskt utrymme för angelägna gemensamma behov och främjar god hushållning och effektivitet." – 1960

Tolkning: Denna variabel tolkades som 8b. Anledningen är att den uttrycker sig positivt och beskriver skatt som en nyttig mekanism för samhället.

"Särskilda bostadspolitiska stödåtgärder för barnfamiljer, äldre, handikappade, ungdom under utbildning och jämförliga grupper." - 1960

Tolkning: Denna variabel tolkades som 12b. Anledningen är att den uttrycker en åtgärd som är till gagn för de svaga och värnlösa i samhället.

"Kapitalismen går ofta i förbund med politisk diktatur, rasförföljelser och förtryck. Genom imperialistisk maktutövning undertrycks nationella frihetsrörelser och demokratiskt framstegsarbete, där det internationella kapitalet ser sina intressen utmanade." - 1975

Tolkning: Denna variabel tolkades som 9b. Anledningen är att den uttrycker kritik gentemot kapitalismens väsen, och menar att den skapar motsättningar i samhället.

”I detta syfte vill socialdemokratin tillförsäkra löntagarna reell makt på alla nivåer i företagen. Detta framstår som huvudvägen i socialdemokratins strävan att förnya arbetslivets villkor.” - 1975

Tolkning: Denna variabel tolkades som 17b. Anledningen är att den uttrycker en värdering som ställer sig positiv till en utjämning av makten i företagen.

”Stat och kommun har fått ansvar för barnomsorg, utbildning, kultur, sjuk- och hälsovård, äldreomsorg och mycket annat, som är viktiga för oss alla i egenskap av medborgare. Dessa verksamheter har gjorts till medborgerliga rättigheter, som har fördelats lika till alla eller efter behov. De har därför i huvudsak undandragits de privata vinstintressena på marknaden och organiserats i statens, landstingens och kommunernas regi, inom den gemensamma sektorn. De har därigenom bättre kunnat främja jämlikhet och trygghet, och de har kunnat finansieras på ett solidariskt sätt.” - 1990

Tolkningen: Denna variabel tolkades som 7b. Anledning är att den uttrycker en värdering som säger att det allmänna, och det offentliga sköter vissa servicefunktioner och andra åtaganden bättre än det privata.

”Produktionsresultatets fördelning har avgörande betydelse för de enskilda människornas livsvillkor och utvecklingsmöjligheter. De ekonomiska resurser den enskilde förfogar över, så väl i form av egen inkomst och förmögenhet som i form av fri tillgång till tjänster av betydelse för den egna välfärden, bestämmer i mycket graden av rörelse- och valfrihet. En första förutsättning för den enskildes möjligheter att utvecklas som individ och samhällsvarelse är därvid frihet från ekonomisk otrygghet.” - 1990

Tolkningen: Har tolkats som variabeln 15b. Anledning är att den uttrycker en värdering som stöder tanken om positiv frihet; att frihet innebär vissa sociala rättigheter för att därigenom kunna förverkliga sina möjligheter.

Variabler

I. Stat, marknad och kapitalism

Kritik av regleringar

1a. Marknaden är överlägsen när det gäller att reglera den ekonomiska verksamheten, som prisbildning eller vad som ska produceras./Selektiva statliga regleringar av marknaden är i allmänhet dåliga./Bort med statliga försök att reglera marknaden genom exempelvis prissubventioner eller bestämmelser om vem som får producera vad./För "fri företagsamhet"./Mot planhushållning

1b. Staten/samhället bör ingripa i marknadens fria spel genom viss kontroll av marknadskrafterna, viss reglering, t ex subventioner. /Inför fler eller hårdare statliga regleringar av marknaden./Behåll befintliga regleringar./För planhushållning / Bestämmanderätt över produktion

2a. Samhället bör inte söka styra eller reglera de privata företagens verksamhet eller produktion./Upphör med sådan reglering./Inför ej sådan reglering.

2b. Det finns fördelar med regleringar av företagens verksamhet eller produktion (för att exv tillgodose arbetsmiljökrav eller miljöhänsyn). Inför sådana regleringar. / Behåll befintliga regleringar/

Marknaden som modell

3a. Alla paralleller mellan marknaden och andra system som politik, språk eller kultur.

3b. Kritik av marknadsmodellen eller att den skulle kunna överföras till andra områden.

Välfärdsstaten

4a. Samhället har inte (huvud)ansvar för välfärden eller sysselsättningen, varken för alla medborgare eller grupper av människor.

4b. Samhället har (huvud)ansvar för välfärden/sysselsättningen.

5a. Välfärdsstaten kostar för mycket. /Offentliga sektorn är för stor./Skär i den offentliga sektorn /i de offentliga utgifterna.

5b. Bygg ut/rusta upp den offentliga sektorn./ Mot nedrustning. / Förslag till / stöd till specifika offentliga satsningar.

6a. Kritik av eller negativa omdömen om välfärdsstaten (t ex att den tenderar splittra invånarna i intressegrupper) / välfärdspolitiken som sådan. (Ej kritik av enskilda funktioner).

6b. Försvar av och positiva omdömen om välfärdsstaten/välfärdspolitiken (orden ska nämnas)

7a. Marknaden sköter servicefunktioner bättre än det allmänna./ Privatisera nu samhällelig service./ Inför privat konkurrens/ Privata alternativ/ Avmonopolisera./ Stöd till existerande privata alternativ.

7b. Det allmänna sköter servicefunktioner bättre än marknaden/ Öka det allmännas inflytande över välfärdsservicen./Behåll befintligt inflytande./ Församhälleliga fler välfärdsfunktioner/ Kritik av marknadslösningar för välfärden.

Skatter

8a. Skatter och arbetsgivaravgifter är stöld/ en pålaga/ ett tryck/ en belastning/en börda/.

8b. Skatter beskrivna som en mekanism som ger samhället eller vissa av dess grupper något positivt.

Kapitalismens väsen

9a. Det finns en grundläggande harmoni i det kapitalistiska samhället./ Grupperna i ett sådant samhälle har i grunden harmoniska intressen./Positiva utsagor om kapitalismens väsen.

9b. Det finns grundläggande intresse motsättningar i det kapitalistiska samhället/ i vårt samhälle./Negativa utsagor om kapitalismens väsen/Kritik mot kommersialismen och dess verkningar.

II. Individ och Kollektiv

(Utelämnar Boréus 11a s.365).

10a. Individens går före kollektivet./ Individer har en privat sfär som staten eller kollektivet måste respektera./ Kritik av kollektivism.

10b. Kollektivet får ibland sätta sig över individuella rättigheter./ Ospecifierade påståenden om att kollektivet går före individen./ Kritik av individualismen.

11a. Altruism är fult/dumt./ Satsa på dig själv/. Det finns inga andra plikter gentemot andra än att lämna dem ifred./ Individuell nytto maximering är rationell.

11b. Det finns en plikt till altruism./ Altruism är rationell./ Vi har positiva plikter (t ex plikten att hjälpa, inte bara lämna dem ifred) gentemot andra./Kritik av egoism och själviskhet./Positiva uttalanden om solidaritet.

12a. Positiv värdering av den starka, den uppfinningsrike, av ledaren, av ledaregenskaper, av den som höjer sig över massan, av geniet, av "eliten", av entreprenören, av entreprenörsanda.

12b. Värnande av de svaga och deras rätt.

III. Värden

13a. Mer marknadsinflytande innebär mer frihet./ Det icke-statliga är fritt (fri radio, fria universitet etc.). / Marknadsstyrning är en förutsättning för friheten.

13b. Mer marknadsinflytande är ett hot friheten.

14a. Statligt/kollektivt ägande och socialisering hotar individuella fri - och rättigheter/hotar det fria samhället.

14b. Statligt ägande är en förutsättning för vissa individuella fri-och rättigheter.

15a. Frihet som ett "negativt" begrepp, frihet förstås som enbart frihet från tvång från andra individer eller institutioner/Argumentering mot "positivt" frihetsbegrepp.

15b. Frihet som ett positivt begrepp, dvs som möjlighet eller makt att förverkliga sina önskningsar.

Ägande

16a. Framhävande av privat eller personlig egendomsrätt. / Försvar av det privata ägandet. / Mot statligt/ kommunalt/ kollektivt ägande av t.ex. företag./Mot socialisering av produktiv verksamhet.

16b. Kritik av den privata egendomsrätten. / För socialisering, för statligt, kollektivt, kooperativ mm ägande av produktiv verksamhet/Inflytande

Rättvisa, jämlikhet

17a. Rättvisa som en aspekt som gäller förvärv eller överföring av förvärv./ Rättvisa som "en karriär öppen för alla"./ Argumentering mot distributiv rättvisa/utjämning/nivellering.

17b. Rättvisa som distributiv rättvisa./ rättvisa som kompensation för en dålig utgångspunkt. / Positiv värdering av jämlikhet/social eller ekonomisk utjämning/ spridning av makt eller ägande./ Negativ värdering av ekonomiska klyftor och ojämlikhet./ Jämlikhet mellan könen / Kritik av orättvisor pga. kön.

18a. Ojämlighet i fördelningen driver utvecklingen framåt/ är bra för ekonomin/
Tillåt ojämlikhet.

18b. Ojämlighet i fördelningen är skadlig för samhället.

Idealism

19a. Idéerna bestämmer samhällets utveckling/ driver utvecklingen framåt.

19b. Ekonomiska och sociala faktorer bestämmer samhällsutvecklingen.

	194	196	197	199
	4	0	5	0
I. Stat, marknad och Kapitalism				
1a				1
1b	4	5	12	16
2a				
2b	6	5	16	20
3a				
3b		3	3	3
4a				
4b	2	2	6	1
5a				
5b	9	14	13	8
6a				

6b				
7a				
7b			2	2
8a				
8b	1	1	3	2
9a			1	1
9b	4	4	12	12
II. Individ och kollektiv				
10a				
10b	1	1		
11a				
11b		1	3	9
12a				
12b	4	12	15	12
III. Värden				
13a				
13b				1
14a				
14b				
15a				

15b	3	3	1	5
16a				1
16b	4	4	7	3
17a				
17b	12	20	38	47
18a				
18b				
19a				2
19b				1